

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI
BUXORO DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI**

FILOLOGIK TADQIQOTLARNING YANGI BOSQICI: ZAMONAVIY TENDENSIYALAR VA ISTIQBOLLAR

III XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN MATERIALLARI

2025-yil, 21-OKTABR

BUXORO – 2025

ANJUMAN DASTURIY QO'MITASI

1.	B.B. Ma'murov	- Buxoro davlat pedagogika instituti rektori, rais;
2.	Z.M. Muqimov	- Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor, rais muovini;
3.	G.R. Akramova	- Ilmiy – tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy pedagogik kadrlar tayyorlash bo'limi boshlig'i, a'zo;
4.	X.A. Xaitov	- Tillar fakulteti dekani, a'zo;
6.	U.S.Amonov	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası mudiri, a'zo;
7.	D.B.Axmedova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası professori, a'zo;
8.	G.B.Rustamova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti, a'zo;
9.	G.R.Mirxanova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti, a'zo;
10.	R.A.Saidova	O'zbek tili va adabiyoti kafedrası professori, a'zo;
11.	Y.U.Nurova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti, a'zo;
12.	Sh.Sh.Nizomova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti, a'zo;
13.	N.H.Hojiyeva	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti, a'zo;
14.	M.U.Usmonova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası katta o'qituvchisi, a'zo;
15.	N.A.Bafoyeva	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi, a'zo;
16.	N.O. Avazova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi, a'zo;
17.	S.T. Latipova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi, a'zo

ILMIY ANJUMANNING TASHKILIY QO'MITASI

1.	M.M. Bafayev	- O'quv ishlari bo'yicha prorektor, rais;
2.	M.L. Umedjanova	- Yoshlar masalalari va ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha birinchi prorektor, rais muovini;
3.	U.S. Amonov	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası mudiri, a'zo;
4.	F.R.Rustamov	Tillar fakulteti Yoshlar bilan ishlash bo'yicha dekan o'rinbosari
5.	L.F. Sharipova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası professori, a'zo;
6.	M.Y. Ro'ziyeva	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası professori, a'zo;
7.	Sh.M. Istamova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti, a'zo;
8.	M.B. Sharipova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti, a'zo;
9.	G.B. Rustamova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti, a'zo;
10.	R.R. Xalilova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti, a'zo;
11.	M.U. Usmonova	O'zbek tili va adabiyoti kafedrası katta o'qituvchisi, a'zo;
12.	F.K. Nurova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası katta o'qituvchisi, a'zo;
13.	N.N. Mirjonov	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi, a'zo;
14.	M.Y. Latifova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi, a'zo;
15.	M.A. Tilavova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi, a'zo;
16.	M.V. Jabborova	- O'zbek tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi, a'zo.

To'plam O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2024-yil 27-dekabrda "2025-yilda o'tkazilishi rejalashtirilgan xalqaro va respublika miqyosidagi ilmiy va ilmiy-texnik tadbirlar ro'yxatini tasdiqlash to'g'risida"gi 496-sonli buyrug'i rejasida belgilangan tadbirlarning bajarilishini ta'minlash maqsadida Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi Buxoro davlat pedagogika institutida o'tkazilgan "Filologik tadqiqotlarning yangi bosqichi: zamonaviy tendensiyalar va istiqbollar" mavzusidagi III xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari asosida tuzildi.

Mas'ul muharrir:

G.B. Rustamova - filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Taqrizchilar:

D.S. O'rayeva - filologiya fanlari doktori, professor
F.S. Safarova - filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

I SHO'BA. ZAMONAVIY TILSHUNOSLIK VA ADABIYOTI MASALALARI

DISKURS – BELGI FAOLIYATI SIFATIDA: SEMIOTIK VA KOGNITIV YONDASHUVLAR TAHLILI

Mirjonov Nosir Numonovich

Buxoro davlat pedagogika instituti
O'zbek tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi

Idiyeva Mexrangiz Umid qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqola diskurs tushunchasini semiotik nuqtai nazardan – belgi faoliyati (*semiosis*) sifatida o'rganishga bag'ishlangan. An'anaviy tilshunoslik tushunchasidan farqli o'laroq, diskurs belgilarni yaratish, ulardan foydalanish va ularni talqin qilish jarayonini o'z ichiga oluvchi keng qamrovli ijtimoiy-kognitiv hodisa sifatida qaraladi. Ishda diskursning M. Baxtin, Yu. Lotman va Ch. Pirs kabi namoyandalarning semiotik nazariyalaridagi o'rni tahlil qilingan. Xulosa sifatida, diskurs shaxsning borliqni anglash va bilimni ijtimoiy kontekstda uzatishdagi asosiy semiotik mexanizm ekanligi ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: Diskurs, belgi faoliyati, *semiosis*, semiotika, kognitiv yondashuv, matn, kommunikatsiya.

Zamonaviy gumanitar fanlarda diskurs tushunchasi markaziy o'rinni egallab, u nafaqat so'zlashuv yoki yozma nutqni, balki bilimni shakllantiruvchi ijtimoiy-madaniy amaliyotni ham anglatadi. Diskursga belgi faoliyati (*semiosis*) sifatida qarash ushbu tushunchaning nazariy imkoniyatlarini kengaytiradi. Semiotika nuqtai nazaridan, diskurs – bu belgilarni ijtimoiy kontekstda yaratish, tarqatish va ularni talqin qilish jarayonidir. An'anaviy tilshunoslik diskursni matnning kengaytirilgan shakli yoki kommunikativ vaziyat bilan bog'liq nutq sifatida ko'rgan bo'lsa, semiotik yondashuv uning borliqni anglashdagi va sub'ektlararo bilim almashinuvidagi fundamental rolini ochib beradi. Tadqiqotning asosiy maqsadi diskursning belgi faoliyati sifatidagi mohiyatini semiotik nazariyalar asosida tahlil qilish va uning kognitiv hamda kommunikativ ahamiyatini ilmiy asoslashdan iborat.

Diskursga semiotik yondashuvning asosiy yutug'i shundaki, u diskursni oddiy belgilash (*denotatsiya*) emas, balki belgi ishlab chiqarish va ma'no hosil qilishning uzluksiz jarayoni (*semiosis*) sifatida ko'radi. Ch. Pirsning semiotik modeli asosida, diskurs belgi (*representamen*), obyekt va *interpretanta* (talqin) munosabatlarini o'z ichiga oladi. Diskurs ana shu uchlikning ijtimoiy sharoitlarda dinamik ravishda o'zaro ta'siridan iboratdir **[Pirs Ch, 45]**.

M. Baxtinning ta'kidlashicha, har qanday belgi ijtimoiy xarakterga ega va turli nuqtai nazarlarning to'qnashuvi – *dialogizm* – natijasidir **[Baxtin M, 112]**. Diskurs belgilarni avvalgi ijtimoiy aloqalardan olish, ularni o'zgartirish va yangi ma'no qatlamlarini yuklash faoliyatini bajaradi. Natijada, diskurs belgilanish faoliyati orqali ijtimoiy qadriyatlar va bilimlar tizimini yaratadi. Yu. Lotman o'zining *Semiosfera* kontseptsiyasida diskursni belgi tizimlarini saqlash va ularni yangi avlodlarga uzatish vositasi sifatida ko'radi **[Lotman Yu, 78]**. Diskurs nafaqat kommunikatsiya qiladi, balki madaniy bilimni ham tashkillashtiradi. Diskurs belgi faoliyati orqali borliqni ma'lum bir "madaniy ramka" ichiga soladi va uni tushunishni ta'minlaydi.

Olingan natijalar diskursga keng qamrovli semiotik hodisa sifatida qarash zarurligini tasdiqlaydi. Diskursni belgi faoliyati sifatida tushunish, uni faqat lingvistik qoidalar doirasida o'rganish cheklovlarini yengib o'tadi. U belgilardan foydalanish jarayonini sub'ekt, kontekst va madaniy tizimning o'zaro ta'siri sifatida ko'rish imkonini beradi. Shunday qilib, belgi faoliyati – bu bilimlarni yaratish va ularni ijtimoiy amaliyotga integratsiya qilishdagi hal qiluvchi jarayondir.

Xulosa qilib aytganda, diskursga belgi faoliyati (*semiosis*) sifatida qarash zamonaviy semiotika va tilshunoslikning muhim yutug'i bo'lib, u diskursning mohiyatini semiotik va kognitiv nuqtai nazardan birlashtiradi. Diskurs belgilarni nafaqat uzatadi, balki ularni o'zgartiradi, ularga yangi ijtimoiy va madaniy ma'nolar yuklaydi. Bu yangi paradigma diskursni

insoniyat bilimini saqlovchi va tizimlashtiruvchi asosiy mexanizm sifatida tushunishga imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI (REFERENCES)

1. Baxtin M. M. *Estetika slovesnogo tvorchestva*. Moskva: Iskustvo, 1986.
2. Karimov A. R. *Diskurs tushunchasining semiotik talqini*. Filologiya fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi. Toshkent, 2024.
3. Lotman Yu. M. *Semiosfera*. Sankt-Peterburg: Iskustvo-SPB, 2000.
4. Pirs Ch. S. *Izbrannyye filosofskie proizvedeniya*. Moskva: Logos, 2000.
5. Umarova G. A. *Semiotika i lingvistika: vzaimodeystvie paradig*. // O'zbekiston filologiya masalalari. – 2022. – № 3. – B. 45-51.
6. Xaydegger M. *Bytie i vremya*. Moskva: Ad Marginem, 1997.